

Іванова Лідія

кандидат педагогічних наук, доцент,

Рівненський державний педагогічний університет,

м. Рівне, Україна

lidiyaivanova1957@gmail.com

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ЗМІСТУ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

***Анотація.** Стаття доводить, що ефективність літературної освіти молодших школярів залежить від формування їхньої медіаграмотності. Обґрунтовано використання спеціальних вправ і завдань відповідно до змістових ліній навчальної програми Нової української школи на уроках літературного читання.*

***Ключові слова:** літературна освіта, медіаграмотність, медіапродукти, урок літературного читання, учні початкових класів.*

***Annotation.** The article proves that the effectiveness of literary education of younger schoolchildren depends on the formation of their media literacy. The use of special exercises and tasks in accordance with the content lines of the curriculum of the New Ukrainian School in the lessons of literary reading is substantiated.*

***Key words:** literary education, media literacy, media products, literary reading lesson, primary school students.*

Вступ. Сучасний світ розглядає медіа-інформаційну грамотність як базову потребу сучасної людини. Більшість учених вважають, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти, коли людина уміє аналізувати та синтезувати медійну реальність, читати медіатекст, використовувати медійну техніку, знає основи медіакультури, може протистояти маніпуляційним її впливам [7].

Концепцією Нової української школи визначено 10 ключових компетентностей, які має забезпечувати школа. Серед них – дві компетентності, що послуговуються літературною освітою. Одна з них є дотичною до мовленнєвого розвитку і має назву *«Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами»*: «Це вміння усно і письмово висловлювати та тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних та культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування...» [4].

Компетентність *«Загальнокультурна грамотність»*: «Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення до розмаїття культурного вираження інших» [4]. Отож, переконуємось у значущості шкільної мовно-літературної освіти і нових можливостей її освоєння за допомогою сучасних медіазасобів та сучасного медійного навчального середовища.

Аналіз останніх публікацій. У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні медіаграмотність визначається як складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність ідеї віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують [3].

Проблемами медіаосвіти та медіаграмотності, її упровадженням у зміст базової освіти займалися вітчизняні дослідники [3; 5 - 6].

За ідеями німецьких дослідників, медіаграмотність містить три складових: знання, оцінку та дії, що виражається у знанні особливостей структури,

функцій та інструментів медіа, здатності аналізувати та оцінювати явища, а також брати активну участь у соціальному, культурному та політичному житті [8].

Дослідники виокремлюють ключові рівні медіаграмотності, серед яких, важливими є: осягнення основних положень (розуміння, що це відбувається не з ним/нею); усвідомлення мови (розпізнавання мовного звучання та ототожнювання значень слів); засвоєння викладеної інформації (відмінність вигадки від реальності,); розвиток скептицизму (оцінювання можливої брехні в рекламі, чітке розуміння, що подобається, а що ні, вміння побачити смішне в некомічних героях); інтенсивний розвиток (потужна мотивація до пошуку конкретної інформації, вироблення чітких наборів інформації, якій надається перевага, високий рівень розуміння корисності отриманої інформації); емпіричне вивчення (пошук різних форм подання контенту та переказів, пошук сюрпризів і нових емоційних, моральних реакцій та почуттів); критичне оцінювання (сприймання повідомлень такими, якими вони є, й подальше оцінювання у відповідному середовищі, глибоке й детальне розуміння історичного, економічного та художнього контекстів систем, представлених у повідомленні, здатність усвідомлювати інформацію та відмінність від інших повідомлень на таку ж тему, аналізувати їх; соціальна відповідальність (розуміння впливу чужої думки на себе, суспільство) [8].

Як бачимо ідеї літературної освіти та медіаграмотності є співзвучними, що є безперечно аргументом на користь її інтеграції у контекст мовно-літературної галузі через зміст та методику. Розробка і упровадження нового змісту початкової освіти, в яку органічно входить змістова лінія «Досліджуємо медіа», передбачає подальші методичні розвідки, зумовлені необхідністю створення ефективної системи методичних завдань для учнів і учителів.

Формулювання мети статті. У даній статті з'ясовується важливість інтеграції медіаграмотності у зміст літературної освіти, яка реалізована через навчання читання учнів початкових класів у структурі Типової програми НУШ; підтверджується необхідність упровадження спеціальних вправ та завдань для

формування в учнів початкових класів умінь створювати та користуватись медіапродуктами на уроках літературного читання відповідно до змістових ліній Державного освітнього стандарту.

Виклад основного матеріалу. Літературна освіта молодших школярів є складовою частиною початкової ланки освіти, де літературу пізнають як форму суспільної самосвідомості та як мистецтво слова, що містить ще й систему літературознавчих понять, уявлень та критеріїв. Однак, літературна освіта молодших школярів є процесом специфічним. З одного боку, він передбачає уведення учнів у світ прекрасного, виховання потреби у читанні, інтерес до художнього слова, високі смаки, здатність і вміння естетично й творчо сприймати прочитане, формування загальнолюдських цінностей. З іншого боку, - високу техніку читання, яка є базою для зазначених вище завдань [1].

Вивчення поняття «медіаграмотності» учнів початкової школи в межах освітніх процесів загальноосвітніх навчальних закладів інтегроване у зміст процесу навчання літературного читання, за Типовою програмою для 1-2 та 3-4 класів розробленою на підставі Державного стандарту початкової освіти з урахуванням положень Закону України «Про освіту» та відповідно до положень Концепції «Нової української школи» [2; 9].

Змістова лінія «Досліджуємо медіа» передбачає ознайомлення школярів з основами медіаграмотності, пропонує інструмент для активного критичного освоєння комунікативного медіасередовища, формування уявлень про межу між реальним світом і світом мас-медіа. Учні вчаться інтерпретувати, аналізувати, оцінювати медіатексти (фільм, мультфільм, реклама, фотографія тощо) та створювати прості медіапродукти, визначати джерела медіатекстів, їхні політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси й контекст; інтерпретувати медіатексти й цінності, що несуть в собі медіа; добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів і залучення зацікавленої в них аудиторії; уможливлювати вільний доступ до медіа для споживання тавиробництва власної медіа продукції [8].

Використання практичних вправ і творчих медіазавдань на уроках

літературного читання реалізує викладені завдання змістової лінії «Досліджуємо медіа», це: підбір медіа інформації з доступних джерел; складання тематичної підбірки інформаційних матеріалів з мережевих освітніх порталів за будь-якою темою з читання; висловлення власних думок учнями щодо медіатексту на певну тему; читання медіатексту з наступним його переказом; ознайомлення з медіатекстом з подальшим обґрунтуванням власної позиції стосовно прочитаного; ознайомлення з медіа інформацією з метою виявлення та виправлення в ній помилок; ознайомлення з медіаінформаційним повідомленням з метою складання плану, за яким можна відтворити його головну думку; порівняння двох кадрів (фотографій, малюнків), в яких один і той самий текст зображений в різних ракурсах; аналіз підписів кадру (фотографії, плаката, рекламного постера); придумування продовження до тієї чи іншої ситуації, що міститься в медіатексті; читання короткої розповіді з подальшими роздумами над тим, які зміни в сюжеті чи деталях розповіді сприятимуть кращій його екранізації; ознайомлення з першим (або фінальним) епізодом медіатексту з наступною спробою передбачити подальші дії; прослуховування уривків фонограми до медіатекстів та визначення їх виду і жанру; перегляд медіатексту і його озвучення; робота з жанровими стереотипами (сюжетними схемами, типовими ситуаціями, персонажами, мімікою і жестами, одягом, предметами, місцем дії тощо); читання назв незнайомих медіатекстів та спроба визначення їх жанру і сюжету; створення реклами до медіатексту; складання сценаріїв теле-, або радіореклами, афіш з наступною їх презентацією; читання з записом матеріалу на аудіо диктофон; монтаж окремих частин медіаматеріалу (фотографій, малюнків) за змістом написаної на них інформації; розробка мінісценарію медіатексту; складання прогнозу успіху того чи іншого рекламованого медіатексту; аналіз обсягу медіатексту журналу, фотографії, малюнка, рекламних матеріалів, статей, діалогів тощо; аналіз медіатексту на історичну тему, чи заснованого на документальних фактах; порівняння вивчених матеріалів із зображенням історичних подій у медіатексті (образ країни, народу, раси, національності,

соціального ладу тощо); порівняння кілька точок зору (наприклад, професійних журналістів, мистецтвознавців) про події, відображених у медіатексті і про сам медіатекст; дослідження ситуації, пов'язаної із закриттям або заборонаю того чи іншого джерела медіаінформації (газети, журналу, передачі, фільму); розташування запропонованих рядків у порядку їх значущості для розуміння й опису конкретного медіатексту; опис конкретного епізоду з медіатексту з обґрунтуванням вчинків і слів персонажів, образотворчий ряд тощо; підбір жанрових і тематичних аналогів до конкретного медіатексту; зіставлення та обговорення (статей, книг) професійних медіакритиків, журналістів тощо [3; 5 - 6].

Тож, можливості формування літературознавчих умінь і навичок у процесі роботи над текстом – аналіз, порівняння, узагальнення, виділення головного, планування тощо підкріплюються на уроці отриманням знань медіакомунікації – усного, писемного, мережевого спілкування, розуміння сутності, видів, ознак, жанрів медіазасобів, створення власних медіапродуктів.

У початковій школі учні створюють різні види медіатекстів і медіапродуктів, які можуть бути взяті за основу формування медіаграмотності учнів початкових класів. Ефективність забезпечення формування медіаграмотності зумовлює використання на уроці літературного читання системи таких вправ: створення спільних чатів, рекламних продуктів на тему читання, текстів для друкованої реклами, постерів, слоганів, відеороликів, фотоколажів, підготовка інтерактивних коментарів до твору; створення блогів (інтернет-щоденників); фотопроект «5 днів фотопригод»; повідомлення з додаванням смайлів (емотиконів).

На уроках літературного читання ефективним є використання творчих вправ, що дає змогу підвищувати медіаграмотність молодших школярів і їхній поступ у літературній освіті: «Розробка обкладинки, афіші»; вправа «Створення сторінки в соціальних мережах»; «Буктрейлер. Робота з QR-кодами». «Скрайбінг» – історії (метод розповіді чи пояснення, який дає змогу створення презентацій, таблиць, діаграм для так званих скрайбінг); робота з ілюстраціями

та створення власних медіатекстів; підготовка фотографій, малюнків, колажів на літературні теми; малювання афіші, обкладинки до книжки.

Очевидно, використання медіаосвітніх технологій у на уроці літературного читання сприяє підвищенню інтересу до читання, збагачує літературний, емоційно-чуттєвий учнів початкових класів; розвиває навичку читання (можна виконувати буденну роботу і слухати книгу; не напружуються очі; можна слухати під час руху; взяти в дорогу; можна скачати з безплатного інтернет ресурсу).

У процесі виконання завдання «Читати не можна слухати» учитель пропонує учням порівняти два формати книжки: друкований та аудіозапис. Для цього запрошує учнів закінчити речення: «Мені більше подобається друкована книга / аудіо книга, тому що ...». Учні початкових класів усвідомлюють, що кожен формат книжки – і друкований, і аудіозапис – є доречним і необхідним у заданій ситуації.

Так, розвиток критичного мислення, ще одна важлива сходинка у літературному і медійному сходженні учня; розвиває пам'ять, концентрує увагу. У процесі аналізу літературних творів корисними є проблемні запитання типу: Яка інформація мені потрібна, щоб відповісти на це запитання? Які дані стосуються проблемної тематики твору? Чи потрібно нам збирати більше інформації? Чи відповідає ця інформація нашій меті? Чим користуєтесь для побудови власних висловлювань?

І зрештою, цінним у такому літературно-медійному підході є набуття молодшими школярами інформаційної безпеки (поняття маніпуляції та пропаганди, загрози в інформаційній безпеці: крадіжка особистих даних, віруси, спам, хакери, шахрайство, контакти з незнайомими). Учні дізнаються, що фейки легко запримітити за певних умов: джерела інформації анонімні; використано недостовірні дані (повідомлення, зображення тощо); думка подається як факт (те, що справді відбулося); значне емоційне забарвлення контексту, змісту; однобоке, спотворене, недостовірне подання інформації тощо.

Освіта з медіаграмотності допомагає учням ефективно спілкуватись, створювати різні форми медіа у літературно-творчій діяльності.

Висновки. Літературна освіта школярів значно підвищується за рахунок сформованості у молодших школярів поняття «медіаграмотності», що проявляється як літературні знання, отримані на уроках читання: усвідомлення впливу медіа через читання і аналіз; висловлення своїх міркувань, порівняння власних думок з думками інших учнів з приводу прочитаного; критичне оцінювання інформації; розуміння ролі інформації та мас-медіа в сучасному світі; вміння протистояти впливу пропаганди та маніпуляцій.

Список використаних джерел

1. Актуальні питання реалізації літературної освіти у початковій школі: Навчальний посібник. Рівне: Видавець О. Зень, 2021. 256с.

2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 10.02.2023).

3. Іванова Л.І. Зростаємо медіаграмотними. Інформаційно-методичний посібник. Рівне: О. Зень, 2022. 92 с.

4. Концепція Нової української школи: Ухвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 27 жовтня 2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.02.2023).

5. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя/ За редакцією Волошенюк О., Дегтярьової Г., Іванова В. Київ : ЦВП, АУП, 2017. 197 с.

6. Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5–6 класи): Навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. Ф. Іванова., О. В. Волошенюк., Р. І. Євтушенко. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 63 с.

7. Савченко О.Я. Потенціал нового змісту початкової освіти в контексті формування у молодших школярів медіаграмотності. *Сучасний простір*

медіаграмотності та перспективи його розвитку: збірник статей сьомої міжнародної науково-методичної конференції: Київ : Центр вільної преси, академія української преси, 2019. С.186-191.

8. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: Підручник для вчителя / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу / Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ : Центр вільної преси, Академія української преси, 2014. 319 с.

9. Типові освітні програми нової української школи для закладів загальної середньої освіти 1-2 та 3-4 класи / типові освітні прогр. розроб. під кер. Р. Б. Шияна, О. Я. Савченко. Київ : Світоч, 2019. 336 с.